

Gienførdet

ved

Palnatokes Grav,

en original Fortælling;

og

Afssol,

en original Tragoedie.

Ungdoms-Forsøg

af

Villiam Christian Walter.

ARENDA

LÆSESEL

En formue i arkivet

- H.C. Andersens premature debut som forfatter
og selskapet som kjøpte boka

av Kyrre Thorsnes

«Jeg vet ikke om de er oppmerksom på at de kanskje har en formue liggende i arkivet?» Spørsmålet kom fra Sigvald Salvesen i et brev til fylkesarkivar O.A. Aalholm sommeren 1964.¹ I Aftenposten kunne Salvesen lese at et norsk antikvariat hadde sikret seg en veldig sjelden bok skrevet av H.C. Andersen under dekknavnet Villiam Christian Walter. Prisen var så høy at avisen fant saken en omtale verdig. Boken het Gjenfærdet ved Palnatokes Grav, Alfsol. Dette var en tittel han dro kjensel på - han hadde sett den i katalogen over museets gamle boksamling!

Det var Cappelens antikvariat og Damms antikvariat som i fellesskap stod for innkjøpet som skjedde på en auksjon i København. Med salær og kursforskjell ble prisen til sammen 29 000 norske kroner, noe som i dag skulle tilsvare over 300 000. Dette var den høyeste sum som noen gang var betalt for en enkelt bok i Danmark. Men så var det også over 50 år siden sist gang et eksemplar av denne boka hadde vært til salgs.²

Aalholm kjente allerede til saken. Han hadde faktisk klippet den ut av avisen, «for å la undersøke» som han sier i svaret til Salvesen.

Efter en del strev lykkedes det virkelig å finne H.C. Andersens utrolig sjeldne ungdomsarbeide som i sin tid kom inn med Arendals Læseelskabs øvrige bøker, og nå ligger klenodiet trygt i jernskapet. [...] Hadde ikke De angitt sidetallet i katalogen, var det neppe lyktes å få den oppsporet.³

Det gamle jernskapet som Aalholm snakker om ble byttet ut med et nytt da KUBEN sto ferdig for noen år siden. Nå skal vi gå inn i magasinet, finne bokas nye oppholdssted og ta en nærmere titt på den.

Foto: Hannele Fors, KUBEN.

Foto: Hannele Fors, KUBEN.

Gjemt og glemt

Det første som slår en når man tar fram denne lille boka er den snikende mistanken om at man har tatt frem feil bok. For på bokryggen står det nemlig bare «*Selbig, E., Olivia*», skrevet med penn på en påklistret etikett. Vi må nok åpne boken for å bli noe klokere.

Det blir vi heldigvis ganske raskt – allerede på det løse forsatsbladet får vi vite noe mer. Her er det igjen skrevet med blått blekk «*Selbig, E. Olivia.*», men under det står det også «*Walter, V. Chr. Gjenfærdet ved Palnatokes grav. Alfsol.*» Vi har jo allerede røpet at denne boka ikke ble utgitt under H.C. Andersens virkelige navn. Pseudonymet ble til ved at han blandet sitt eget navn med navnene til Walter Scott og William Shakespeare. Han var visst en stor beundrer av dem alle tre.

På forsatsbladet står det også skrevet «I.d.» Hva dette betyr skjønner vi fort dersom vi følger Salvesens råd om å slå opp i den gamle bokkatalogen. Den ble til i forbindelse med at boksamlingen til Arendals Skoles offentlige Bibliothek og Musæum flyttet inn i den nye skolen på Tyholmen høsten 1882. Ved hjelp av bevilgninger fra Arendals samlag for brennevinshandel ble reoler, skranke og annet inventar kjøpt inn. Dessuten ble bøkene ordnet.⁴ Man delte samlingen inn i 12 hovedkategorier representert med versaler fra A-M, og minuskler for underkategorier. «I» er hovedkategorien for skjønnlitteratur og «d» er underkategorien «Nyere dansk litteratur».

Det var rektor Gustav Antonio Gjessing som stod for ordningen av bøkene, så det er nok hans håndskrift vi ser på forsatsbladet. Men det er ingenting som tyder på at rektor Gjessing visste at «Walter, V. Chr.» og H.C. Andersen var en og samme mann.

E. Selbig er også et psevdonym, men ikke Andersens – så denne boka inneholder tydeligvis verk av to forskjellige forfattere. Var det vanlig praksis å utgi bøker på denne måten før i tida? Nei, tvert imot kan man nesten si. På 1800-tallet ble bøker som regel utgitt heftet. Så disse to bøkene er kommet ut hver for seg. Leseselskapet har sågar kjøpt dem inn på forskjellig tidspunkt og senere fått dem bundet inn.

Det var ikke før mot slutten av århundret at utgivere begynte å forsyne bøker med såkalt forlagsbind.⁵ Før det måtte den enkelte selv sørge for å ta med boka til en bokbinder. Ved innbinding hadde man anledning til å samle flere tekster i ett bind, for eksempel tekster som på et eller annet vis hørte sammen. Utover de praktiske og estetiske fordelene var det selvsagt også penger spart å gjøre sånn som leseselskapet her har gjort.

Men faren er også stor for at bøker på denne måten blir gjemt og glemt. Så da Gjessing compilerte den trykte katalogen – fikk ikke H.C. Andersens bok sin egen post, men ble værende som et påheng i innførselen om Selbigs *Olivia*. Det er derfor Aalholm tviler på at han hadde funnet den uten Salvesens hjelp. Han måtte i så fall ha lest katalogen fra perm til perm, noe han sikkert ikke ville funnet på å gjøre. Det var tross alt lite sannsynlig at nettopp denne boka fantes i samlingen.

I midten av boka finner vi altså det som er H.C. Andersens første utgivelse – *Gjenfærdet ved Palnatokes Grav, en original Fortælling; og Alfsol, en original Tragedie. Ungdoms-Forsøg* av Villiam Christian Walter. Kbh. 1827.

Hvorfor er denne boka så sjelden og verdifull? For å besvare dette spørsmålet må vi forflytte oss til Danmark, skru tida tilbake til 1819 og følge H.C. Andersen i det som for alvor var starten på hans livs eventyr.

Rektor Gustav Antonio Gjessing (1836–1921) ordnet boksamlingen til Arendals Skoles offentlige Bibliothek og Musæum.

Kilde: Portrettsamlingen, KUBEN.

Foto: Hannele Fors, KUBEN.

Skolen på Tyholmen avbildet i 1902.
Kilde: PA-2405.Lx.0951, KUBEN.
Foto: H.P.Nielsen & sønn.

Den gale fynbo

Dette året dro H.C. Andersen fra hjembyen Odense til København for å bli skuespillerelev ved Det kongelige Theater. For mange kan det sikkert høres ut som grei skuring. Men dessverre for Andersen var det en del ting som ikke akkurat talte til hans fordel. For det første var det ikke sånn at han allerede hadde sikret seg en plass ved teateret. Nei, det fikk han ordne når han kom dit. Men det var også det at han ikke hadde noen erfaring som skuespiller og at han dessuten manglet utdanning. Ja, og så hadde han jo ikke så mye penger. Og lemmene hans vokste så fælt at konfirmasjonsdressen han hadde på seg allerede var blitt for liten. Nei, H.C. Andersen kom ikke akkurat til dekket bord da han spaserte inn gjennom byporten en høstdag i 1819, bare 14 år gammel.

Det kan virke som om han manglet noe annet også, forresten. Nemlig et par velfungerende sosiale antenner. Men det skulle til syvende og sist tale til hans fordel. Hvordan skulle han klare å tre inn i skuespillernes rekker ved teateret? Strategien han la var enkel – han måtte knytte kontakt med innflytelsesrike personer i teatermiljøet og kulturlivet generelt, vise dem hva han var god for og gjøre sitt navn kjent. I praksis forgikk det ved at han buste inn i stua til folk han mente kunne gagne hans sak. Her framførte han så et potpurri av sang, dans, scener fra teaterstykker og diktopplesning, alt med den inderlighet som var så naturlig for ham.

Dikteren Mathias Thiele, for eksempel, ble overrumplet mens han satt hjemme og skrev. Rett som det var stakk H.C. Andersen hodet inn

døra. «Må jeg få den ære å uttale mine følelser for skueplassen i et dikt som jeg selv har skrevet?» Uten å vente på svar, satte han i gang. Diktopplesningen gled rett over i en scene fra et Oehlenschläger-stykke hvor Andersen spilte alle rollene selv. Og med et bukk forsvant han igjen, uten at Thiele hadde fått frem et eneste ord.⁶

Andre fikk bedre tid til å respondere. Hos teatersjef Holstein fikk H.C. Andersen høre at han var for tynn og helt uegnet for scenen. Andersen svarte at han nok skulle kunne spise seg tykk på lønningen fra teateret, hvis han bare fikk muligheten.⁷ Men nei, den muligheten ville ikke teatersjefen gi ham. Hos danserinne Schall kippet Andersen av seg skoene og med hatten som tamburin rakk han å fremføre det han husket av en dans fra *Cendrillon* (Askepott) før han ble kastet på dør.⁸ Tilbakemeldingene «den gale fynbo»⁹ fikk ved disse bisarre snarvisittene sprikte, men at han var en forbløffende karakter var nok de fleste enige om.

H.C. Andersen ble bitt av teaterbasillen som barn, men familien var fattig, så de hadde ikke alltid råd til billetter. Men Andersen ble venn med plakاتبærer Peter Junker som gjorde det til vane å gi ham de plakaten som ble til overs. Dermed kunne H.C. Andersen sitte hjemme og se på plakaten og tenke seg forestillingen utfra tittel og rollebesetning. Når jeg sier han ikke hadde erfaring som skuespiller da han dro til København så er det ikke helt korrekt. Sammen med andre barn optrådte han som statist da han var 6-7 år gammel, i et stykke på Comediehuset i Odense. Og i 1818, da turneforestillinger kom til Odense begynte han å henge bak scenen og fikk etterhvert lov til å opptre som page i *Cendrillon* med én replikk: «Allernådigste frue, Deres pager og hele følge er i dette øjeblikket kommet til slottet.» Dette var foranledningen til at han dro til København. Akvarell fra 1845 av Carl Hartmann (1818-1857).
Kilde: Wikimedia Commons.

H.C. Andersen tar avskjed med sin mor ved St. Jørgens port i Odense. Moren ville egentlig ikke la ham reise, men lot det gå siden en spåkone en gang hadde spådd at han «bliver en vild Fugl, der [vil] flyve høit, stoer og fornem i Verden, - der skal engang blive illumineret i hele Odense for ham!» H.C. Andersen reiste med postvognen som «blindpassasjer». Det var vanlig at postvognen tok med en passasjer uten billett mot en godtgjørelse til kusken. Akvarell av Niels Larsen Stevns (1864-1941). Kilde: Wikimedia Commons.

Han kom ikke i mål med det første, og etter hvert ble pengene oppbrukt. Han stod i reell fare for å måtte reise hjem igjen til Odense i skam – eller enda verre – bli lærling. Men akkurat da skåret han full pott hjemme hos direktøren ved Det kongelige Musik-Conservatorium, Giuseppe Siboni. Direktøren hadde prominente gjester, blant andre forfatter Jens Baggesen og komponist C.E.F. Weyse. Andersen fremførte sitt sedvanlige show med ekstra trøkk denne ettermiddagen. Det resulterte i at gjestene startet kronerulling slik at Andersen kunne få råd til språkundervisning, noe de mente var helt nødvendig hvis han skulle komme inn på Det kongelige Theater. Hele 70 riksdaler ble det samlet inn. I tillegg fikk han sangtimer i gave av Siboni. «Jeg forudsiger at der engang bliver Noget af ham!» sa Baggesen.¹⁰

Etter en tid med sangtimer og språkopplæring fikk han til slutt endelig en plass i koret ved Det kongelige Theater. Dessverre kom han da ganske snart i stemmeskiftet. Før de hadde funnet en som kunne erstatte ham, fikk han av visuelle årsaker fortsette i koret så lenge han bare stod og gapte.

H.C. Andersen lot seg ikke stoppe selv om han ble kastet ut av koret. Nå begynte han i stedet å danse ballett og ble elev ved danseskolen. Her var han også en god stund, og var til og med statist ved et par oppsetninger på teateret. Men etter hvert som oppgavene ble større ble det også tydelig at han kanskje ikke var så godt egnet. Det endte med at han igjen ble avskjediget.

Nå begynte det til og med for Andersen sakte men sikkert å gli inn at han kanskje ikke var skapt for et liv på scenen. Derfor kastet han seg på en ny, men ikke urelatert løpebane. Hvis han ikke kunne stå på scenen, så skulle han i hvert fall bidra til det som ble sagt og gjort der! Under språkopplæringen hadde han skrevet skuespillet *Røverne fra Vissenberg* som stiløvelse. Dette sendte han nå inn til direksjonen ved Det kongelige Theater. Noen uker levde han i spenning før dommen kom – stykket ble refusert.

Refusjonen var en skuffelse for Andersen, men ikke lenge etter fikk han faktisk en scene fra *Røverne fra Vissenberg* publisert i det anerkjente tidsskriftet *Harpen*. Dette motiverte ham til å fortsette. Nå skrev han et nytt teaterstykke kalt *Alfsol* og dessuten en fortelling som han kalte *Gjenfærdet ved Palnatokes grav*.

Førstnevnte sendte han til teaterdireksjonen. Men her fikk han fremdeles ikke napp. Ifølge sensuren var *Alfsol* en «Samling af Ord og Tirader uden dramatisk Handling uden Plan, uden Character»,¹¹ og egnet seg ikke til teateret på noen måte. Men de la til at hvis man tok hensyn til at stykket var skrevet av en syttenåring som ikke kunne rettskrivning, grammatikk, og ikke eide kritisk sans – og allikevel kunne spore enkelte glimt i arbeidet – «kan man ikke andet end ønske, at der maatte prøves, hvad af dette besynderlige Hoved med Dannelse kunde blive.»¹²

Jens Baggesen (1764-1826) forutsa at H.C. Andersen ville bli noe stort. Portrett i pastel utført av Christian Horneman (1765-1844). Kilde: Wikimedia Commons.

Til venstre i bildet ser vi Det kongelige Theater i 1792. Slik så det fremdeles ut da H.C. Andersen kom til København i 1819. Kilde: Det Kgl. Bibliotek.

Det kongelige Theaters scene sett fra galleriet en gang på 1800-tallet.
Kilde: Det Kgl. Bibliotek i København.

Jonas Collin (1776-1861) medlem av Det kongelige Theaters direksjon.
Collin fikset skolegang til H.C. Andersen og støttet ham økonomisk.
Andersen knyttet nære bånd til Collin og hans familie.
Kilde: Wikimedia Commons.

Ungdoms-Forsøg

Etter denne siste avvisningen fra teateret fikk H.C. Andersen en ny idé i form av et spørsmål – kunne han selv få utgitt *Alfsol* og *Gjenfærdet ved Palnatokes grav*? En bekjent av ham satte ham i kontakt med trykkeren hos E.M. Cohens enke. Andersen troppet opp med manuskriptet under armen. Trykkeren gikk med på å trykke manuskriptet innimellom de andre oppgavene sine, hvis Andersen kunne skaffe nok abonnenter til å dekke utgiftene. Det vil si at han rett og slett måtte ut og forhåndsselge boka. Dermed ble manuskriptet liggende på trykkeriet i påvente av dette.

På samme tid skjedde det utrolige at teaterdireksjonens representant Knud Lyne Rahbek og teaterdirektør Jonas Collin, gjorde alvor av ideen som hadde dukket opp under sensuren av *Alfsol*. De gikk til kong Frederik VI og fikk ham til å bevilge penger fra *Fonden ad usus publicos* til et legat for Andersens videre utdanning. Dette var gledelige nyheter, og Andersen tok selvsagt imot tilbudet.

Samtidig med at Jonas Collin jobbet med å finne en passende skole til ham, syslet Andersen med forhåndssalget av boka. Han hadde valgt å kalle den *Ungdoms-Forsøg*. Det eksisterer tre gjenlevende abonnementslister. På listene står følgende –

Blottet for Alt til mine Studeringer, nødsages jeg til (i en Alder af noget over 17 Aar) at udgive mit første Forsøg. Da jeg ikke uden ved Subskription vil kunde see mig skadesløs, vover jeg at bede Dem tage et Exemplar. Prisen for Exemplaret er 9 Mk. – Hvis De tillader det, vil jeg med Fornøjelse lase Dem noget af mit Arbejde, naar De vil

*H.C. Andersen*¹³

Etter noen år kjøpte bokhandler Peter Thorsen Schovelin restopplaget. Schovelin drev sortimentsbokhandel, papirhandel og leiebibliotek i Store

Kilde: Det kgl. Bibliotek i København.

Teaterdirektør Knut Lyne Rahbek (1760-1830) mente H.C. Andersen hadde skjulte talenter som muligens kunne fremelskes ved den rette utdannelsen.

Kilde: Wikimedia Commons.

Grønnegade.¹⁵ I 1827 trykket han opp en ny tittelside med *Gjenfærdet ved Palnatokes Grav* og *Alfsol* som hovedtitler og *Ungdoms-Forsøg* nå som undertittel, samt seg selv som forlegger. Deretter annonserte han den til salgs i avisa.

På samme tidspunkt var Andersens opphold i Slagelse på hell. Det umodne ungdomsforsøket sitt ville han helst glemme, så han ble ikke nevneverdig begeistret da han fikk høre at boka faktisk eksisterte og var avertert til salgs. Allikevel ville han gjerne ha et eksemplar, og han ba frøken Wulff, en bekjent i København, skaffe ham et fra bokhandelen. Hun skriver i svarbrevet, datert 1. april 1827-

*Først sendte jeg mit Bud hen i Grønnegade for at begjære en «Alfsol»; man svarede mig, de havde ingen. Jeg tænkte: «Ere de alt udsolgte?» og bad min Mand tale til Schowelin, som er Bohandleren, om den, og han sagde, at den var trykt paa Begjæring, jeg tror 1821; men da De ikke var kommet og havde afhentet den – eller Den, De havde overladt det – havde han nu 3 Gange averteret den til Salg; men der var ikke solgt eet Exemplar af den; han havde derfor sendt den til en Kræmmer, som han leverede Maculatur, og som havde faaet hele Oplaget. For 2 Aar siden havde den ogsaa været averteret, da blev der heller ikke solgt et eneste Exemplar, hvorfor han allerede den Gang havde solgt 150 Exemplarer til Maculatur og Resten nu. Besynderligt nok – et Par Dage efter kom vor Ungdom ind til en Kræmmer Cohen paa Østregade for at kjøbe Noget, og Det, de kjøbte blev svøbt ind i et Stykke Papir, hvorpaa der stod «Alfsol»; men de tænkte dog ikke paa, det var Deres, før min Mand kom hjem og fortalte os, hvad jeg nu har sagt Dem...*¹⁶

Dette var i korte trekk sånn H.C. Andersens første bok ble til. Og selv om vitneutsagn skal ha det til at det ikke ble solgt et eneste eksemplar, så vet jo vi at det ikke stemmer helt. Etter sigende skal det finnes fire perfekte eksemplarer av boka med den originale tittelsiden og nesten like få med Schovelins opptrykte tittelside.¹⁷ Og et eksemplar av sistnevnte fant altså veien til Arendal.

Arendals Læseselskab

Arendals Læseselskab ble stiftet 1. desember 1802 på initiativ av pastor Engelhart. Selskapet het da Selskabet for Almennyttig Læsning. Det vil imidlertid ikke si at det var et selskap for allmenheten. I lovene som ble nedfelt på stiftelsesmøtet står det at antallet medlemmer ikke måtte overstige 16.¹⁸ Men den paragrafen skulle bli gjenstand for stadig revisjon. Medlemstallet bikket 60 på det meste.

Selskapet ble ledet av tre direktører med forskjellig ansvarsområder. Første direktør hadde ansvaret med å kalle inn til møter. Disse ble under vanlige omstendigheter holdt to ganger i året. Andre direktør hadde rolle som bibliotekar og hadde ansvaret for å levere ut bøker ukentlig, samt føre nye bøker inn i katalogen. Tredje hadde rollen som kasserer. Kassereren avla hvert år i første møtet regnskap for det foregående år. Direktørene ble valgt for to år av gangen.

Bøker ble utlevert en gang i uken i starten – etter hvert ble utvidet til to ganger i uken. Man kunne låne flere bøker av gangen, så lenge ikke det totale antall sider oversteg 500. Utlånstiden for hver bok var 8 dager. Purring på forfalte bøker fantes ikke – her var det rett på nådeløse dagbøter.

Det var et strengt bøteleggingsregime også på andre områder. Man fikk bot hvis man ikke kom på møter uten å melde forfall. Det vanket bøter hvis man lånte bøkene videre til andre. Hvis et medlem kom over bøker som tilhørte selskapet hos uvedkommende, var det hans plikt å melde fra til første og beste direktør, som da straks måtte avdekke synderen. Denne kunne vente seg en klekkelig bot. Hvis et medlem ikke betalte det han skyldte av bøter var det bibliotekarens plikt å nekte ham å låne flere bøker. Og hvis bibliotekaren skulle feile på dette punktet, fikk han selv bot.

Arbeidet som krevdes av kasserer og særlig bibliotekar var betydelig, noe som kunne komme overraskende på en nyvalgt direktør. På møtet 17. februar 1827 overtok kjøpmann Even Steen vervet som bibliotekar etter apoteker Ole Tuxen. Allerede 20. februar måtte Steen kaste inn håndkleet da jobben ikke var forenelig med hans daglige virksomhet. Det var kanskje like greit. Skal vi tro Conrad Nicolai Schwach, var Steen en «vims og næseviis Person, og en stor Sladderhank,» og gikk under navnet *lapis infernalis* (helvetes-sten).¹⁹ Men uansett - på grunn av innsatsen de gjorde var bibliotekar og kasserer fritatt årsavgiften.

Den som overtok vervet etter *lapis infernalis* var kjøpmann Peder Hansen. Av uvisse grunner ble det ikke holdt noen flere møter dette året. Neste møte inntraff ikke før 28. mai 1828, i lokalene selskapet leide i Becks hus, hjørnehuset ytterst mot Havnegaten. Ifølge tilveekstkatalogen ble det anskaffet 91 bøker fra København dette året, deriblant boka med tilvekstnummer 961 – «Gjenfærdet paa [sic] Palnatokes Grav».²⁰ Prisen for denne var 1 daler, 2 mark og 8 skilling. Når i 1828 boka ankom er det ikke mulig å si. Men listen er i hvert fall protokollført en eller annen gang etter 30. mai 1828.

Av regnskapsprotokollen kan vi se at det hvert år går ut en større sum til Adam Ferdinand Jæger.²¹ Dette er for utlegg i forbindelse med bokinnkjøp. Men om Jæger foretok innkjøpene selv, eller om han hadde kontakter i København er uvisst. Jæger var selv dansk og fungerte i Arendal som megler og «Dispacheur», dvs. at han beregnet og bestemte

H.C. Andersen hadde flere brevvenninner han kunne betro seg til. En av dem var Henriette Wulff (1804-1858). Hennes mest kjente sitat er fra et brev 18. november 1848: «De har opdaget, at De er det Prindse-barn, vi taledes om forleden». Dermed var spekulasjonene i gang om H.C. Andersen egentlig var en av kongens løsninger. Henriette Wulff druknet på vei over Atlanteren i 1858. Portrettet av henne er malt av Adam Müller i 1837. Kilde: H.C. Andersen og Henriette Wulff: En brevveksling. Bind I. Odense: Flensted, 1959. Foto: Hannele Fors, KUBEN.

Hjørnehuset mot Havnegaten til venstre er Becks hus, hvor lese-selskapet leide lokaler.

Kilde: PA-2405.Lx.3673, KUBEN.

erstatning for sjøskader og fordeling av havarikostnader.²² Av regnskapsprotokollen ser vi dessuten at selskapet benyttet seg av bokbinder Høyland til innbinding av bøkene.

Her kom altså til Arendal en bok som etter sigende aldri var blitt solgt, et år eller vel så det etter at den visstnok ikke eksisterte lenger. Historien ville gitt mer mening hvis boka kom med 1827-leveransen fra København. Man kan jo undre seg over at Schovelin trykker opp et nytt tittelblad med årstallet 1827 på, annonserer den i avisen og allerede i april samme år gir opp prosjektet og i stedet selger sidene i boka til en kjøpmann som innpakningspapir. Kan det være at han fikk nyss om at det var selve forfatteren som var interessert i et eksemplar, og avfeide hele saken på den måten i frykt for at Andersen ville kreve en del av omsetningen? Men det er jo heller ikke særlig sannsynlig at løpegutten til familien Wulff visste eller videreformidlet den informasjonen, da han kom til bokhandelen første gangen.

Kanskje Schovelin bare hadde glemt at han hadde spart noen eksemplarer? Eller kanskje kremmeren som endte opp med boka gjorde det? Eller var det muligens sånn at frøken Wulffs historie bare var en dårlig aprilspøk? En håndfull bøker med Schovelins tittelside har i hvert fall overlevd på et eller annet vis. Og leseselskapets eksemplar er helt sikkert kjøpt et sted, for prisen er oppgitt. Det kan derfor være at akkurat dette eksemplaret som befinner seg på KUBEN er H.C. Andersens aller første beviselig dokumenterte ordinære salg av en bok!

På det nevnte møtet 28. mai 1828 ble det bestemt at selskapet skulle få i stand en fast leveringsavtale med en bokhandel i København. Valget falt på Schubotes boghandel som ble selskapets faste leverandør i tiden fremover.

Adam Ferdinand Jæger (1778-1837)
megler, dispacheur og stortingsmann.
Stod for mye av innkjøpet av bøker til
leseselskapet.

Kilde: Fürsts album AA 5033 nr 40a.

Foto: Hannele Fors, KUBEN.

Fra leseselskap til Langsæ

Boka til H.C. Andersen var altså kommet til byen. Om den ble lest vet vi ikke. 1864 bestemte årsmøtet at Arendals Læseselskab skulle oppløses. Medlemstallet hadde sunket drastisk. Selskapets bøker og inventar ble delt mellom Arendals Skoles offentlige Bibliothek og Musæum og Middelskolens lærerbibliotek.

I den første tida hadde bøkene fra leseselskapet en egen avdeling i bibliotekets trykte katalog og bøkene ble holdt samlet på hylla. Men da den nye skolen åpnet på Tyholmen foretok rektor Gjessing, som tidligere nevnt, en ordning av hele boksamlingen, og i den forbindelse ble bøkene integrert i den øvrige samlingen.

I 1896 ble ansvaret for Arendals Skoles offentlige Bibliothek og Musæum overført fra skolen til Arendal kommune. I 1907 ble biblioteket utskilt som egen institusjon og Arendals kommunale bibliotek var en realitet. Boksamlingen holdt fremdeles til på Tyholmen før man i 1914 flyttet biblioteket til egne lokaler på Langbrygga. I 1941 flyttet biblioteket videre til nye lokaler i Nygata. Og til slutt ble altså den gamle boksamlingen tilbakeført til arkivet på Langsæ.

Lesverdig kuriositet

Tekstene i *Ungdoms-forsøg* blir mest sett på som en kuriositet. De ble ikke tatt med da H.C. Andersens samlede verker kom ut i 15 bind fra 1876-1880. Andersen mente det var et høyst umodent arbeide.²³ Det kan han ha rett i – men det betyr ikke at det ikke er morsom lesning.

H.C. Andersens første bok består faktisk av tre tekster. I tillegg til de to verkene som allerede er nevnt, inneholder boka en selvbiografisk prolog på vers. Her forteller Andersen gjennom gudinnen Dana historien om seg selv - dette unge diktergeniet som nå altså debutterer som forfatter. Denne lille selvbiografiske forretten starter med at forfatteren i en alder av ni år sitter ved elven i Odense og fletter blomsterkranser, mens de *vanlige* barna leker med sitt. Da kommer det plutselig en alvepike flyvende ned fra Nonnebakken – og gir ham fantasiens gave i form av et hett kyss på hans stumme lepper.

I *Gjensferdet ved Palnatokes Grav* er Andersen tydelig inspirert av Walter Scott. Han tar leseren med til Fyn på 1600-tallet. Gjennom 30 sider får vi oppleve mord, selvmord, folk som blir most under kampesteiner, fall fra balkonger, drapsforsøk på spedbarn, kidnapping, spøkelser og fulle bønder som sitter fast i myra. Men midt oppi det som er en heksegryte av bloddryppende gotikk og fynsk folkløse, finner vi i bunn og grunn en fin kjærlighetshistorie om Sophia og Johannes som mister hverandre og finner hverandre igjen, til slutt.

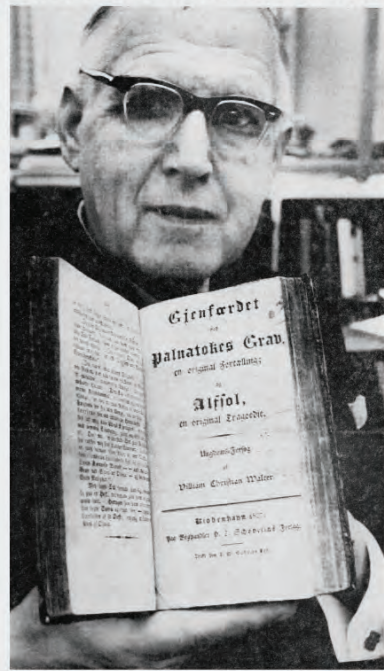

H.C. Andersens forbilde: William Shakespeare (1564-1616), malt i 1610 av John Taylor (1585-1651).
Kilde: Wikimedia commons.

H.C. Andersens forbilde: Walter Scott (1771-1832), malt i 1822 av Henry Raeburn (1756-1823).
Kilde: Wikimedia Commons.

Aust-Agder Arkivet fant et klenodium

O.A. Aalholm viser frem klenodiet.
Kilde: Agderposten 31.januar 1970.
Foto: Hannele Fors, KUBEN.

I dramaet *Alfsol* tar Shakespeare-versjonen av unge Andersen oss med tilbake til vikingtida. Den nordjyske kongsdatteren Alfsol blir sendt opp til Norge for å treffe normene og be om råd om sine fremtidige ekteskapelige anliggender. Her møter hun et par kjekke vikinger – unge Harald og den noe grånende Sigurd. De faller begge fullstendig pladask for Alfsol – og dermed er trekantdramaet i gang, godt hjulpet av intrigemakeren Snær. Det hele eskalerer til regelrette krigshandlinger – og det går som det må gå. Ingen av hovedpersonene overlever, men heldigvis får alle formidlet diverse edle proklamasjoner før de går den dramatiske død i møte.

H.C. Andersen selv tok altså avstand fra sin litterære debut. Han ville derfor kanskje ikke applaudert Arendals Læseselskabs ervervelse. Men blant de andre innkjøpte bøkene samme år finner vi både Oehlschläger, Baggesen og Walter Scott. Så han var i godt selskap i det minste. Året etter, i 1829, «debuterte» han så for andre gang med *Fodrejsen fra Holmens kanal til østpynten af Amager* og dermed var forfatterskapet hans i gang på ordentlig. Han fikk forresten selv tak i et av de overlevende eksemplarene av *Ungdoms-Forsøg*.

Leseselskapets eksemplar legger vi forsiktig tilbake på plass. Det er rart å tenke på at dette klenodiet fort vekk fremdeles kunne vært en bortglemt del av samlingen. Forresten, akkurat det er vel egentlig tvilsomt når en tenker over de nøyaktige, kunnskapsrike og hardtarbeidende menneskene som har jobbet på Langsæ gjennom årenes løp. Den hadde nok blitt oppdaget på et eller annet tidspunkt. Men det tidspunktet kom heldigvis før enn senere, takket være en årvåken bevereksportør fra Åmli – Sigvald Salvesen.

H.C. Andersen gikk alltid med saks og penn i lommen og klippet ofte papirklipp mens han fortalte eventyr. Når eventyret var slutt var papirklippet ferdig. På denne står det skrevet: «Den Klipping her er noget dyr, Den er sat til en halv Rigsdaler. Men det er et heelt klippet Eventyr, Og dit Hjertelag betaler. H.C. Andersen – 1864.»
Kilde: Wikimedia Commons.

Noter

- 1 PA-2552 Aust-Agder-Arkivet, Korrespondanse.
- 2 «H.C. Andersen til rekordpris» 1964: 30.
- 3 PA-2552 Aust-Agder-Arkivet, Kopibok 1964, 332.
- 4 Arendal og Hisøy bibliotek 1982: 32.
- 5 Scheibler 1924 : 93-104.
- 6 Andersen 2004 : 17.
- 7 Andersen 1908 : 35.
- 8 Ibid.
- 9 Andersen 2004 : 44.
- 10 Andersen 1908 : 38.
- 11 Andersen 1962 : 254.
- 12 Ibid.
- 13 Woel 1940 : 8.
- 14 Andersen 1908 : 63.
- 15 Dolleris 1912 : 306.
- 16 Woel 1940 : 17-18.
- 17 Damms antikvariat 1984 : 73.
- 18 PA-1059 Arendals Læseselskab, Deliberations-protocol 1802-1862.
- 19 Schwach 2008 : 352.
- 20 PA-1059 Arendals Læseselskab, Bok-katalog 1820-1855.
- 21 PA-1059 Arendals Læseselskab, Kasse-regnskapsbok 1802-1862.
- 22 Schwach 2008 : 334.
- 23 Andersen 1908 : 64.

Kilder

AAma/KUBEN: PA-1059 Foreningsarkiv, Arendals Læseselskab.
AAma/KUBEN: PA-2552 Aust-Agder-Arkivet.

Litteratur

- Andersen, H.C. (1908). *Mit Livs Eventyr*. København: Gyldendal.
- Andersen, H.C. (1962). *H.C. Andersens levnedsbog*. København: Schønberg.
- Andersen, J. (2004). *H.C. Andersen - en biografi*. Oslo: Press.
- Arendal og Hisøy bibliotek. (1982). *Biblioteket i Arendal 150 år: 1832-1982*. Arendal.
- Damms antikvariat. (1984). *Katalog: Vol. 635. 100 viktige bøker i skandinavisk litteratur og historie gjennom 500 år*. Oslo: Damms antikvariat.
- Dolleris, A. (1912). *Danmarks Boghandlere: En personalthistorisk Haandbog: 1: 1837-1892 (Vol. 1)*. Odense.
- Foss, F. (1998). *Arendals Byes Historie*. Arendal: Arendal historielag.
- H.C. Andersen til rekordpris. (27. mai 1964). *Aftenposten*, 30.
- Katalog over Arendals Skoles offentlige Museums Bogsamling*. Arendal, 1883.
- Rørvik, M. (1976). *Arendal kommunale bibliotek: 1832 - 1.juni 1974* (Hovedfag-soppgave). Statens bibliotekskole, Oslo.
- Scheibler, H. (1924). *En bok om boken*. Kristiania: Fabritius.
- Schwach, C.N. (2008). *Erindringer af mit Liv indtil Ankomsten til Throndhjem: Nedskrevne i Aaret 1848*. Oslo: Ka forl.
- Walter, V.C. (1827). *Gjenferdet ved Palnatokes Grav, en original Fortælling; og Alfsol, en original Tragedie. Ungdoms-forsøg*. København: Schovelin.
- Woel, C.M. (1940). H.C. Andersens første Bog: Lidt om Bogens Udgivelse og Skæbne. I H.C. Andersen, *Gjenferdet ved Palnatokes Grav*. [København]: Poul Carit Andersen.